

AFMAGT I SKOLEN

Jonas i 2. klasse

Morten og Anikka er lærere i en 2.-klasse, hvor drengen Jonas indimellem vækker bekymring og skaber frustration. Nogle dage udvikler skolelivet sig særligt vanskeligt for ham, og der opstår episoder, hvor han slår. Jonas afviser ofte at deltage i undervisningen og virker forstyrrende, fortæller lærerne. Han får tit skældud, og der opstår konflikter mellem børn og voksne. Nogle børn i klassen giver udtryk for at være bange for Jonas, og lærerne er indbyrdes uenige om, hvordan de bedst håndterer situationen. Samtidig giver klassens forældregruppe i stigende grad udtryk for, at de er utilfredse med uro i klassen, og også i forældregruppen er der konflikter om årsager og mulige løsninger. De tilspidsede sociale dynamikker forstærker hinanden, og det tærer på de involveredes overskud og samarbejdsvilje. Over tid opstår der en vis afmagt hos både voksne og børn.

Vi lærer Morten og Anikka at kende i forsknings- og udviklingsnetværket 'Fællesskabende skolepraksis', hvor vi har deltaget som forskere sammen med lærere fra i alt 10 skoler. I netværket har lærerne delt deres bekymringer og frustrationer med os og hinanden, og sammen har vi undersøgt og diskuteret mulige

pædagogiske udviklingsveje i situationer, hvor elever har haft det svært, eller lærere har følt sig afmægtige i skolen.

På tværs af forskningsprojekter har vi i godt 10 år udforsket læreres og elevers hverdagsliv i skolen. Vi har særligt været optaget af at undersøge børn og unges og læreres perspektiver på udvikling af deltagelsesmuligheder i skolen. Som skole- og ungdomsforsker har Gry primært fulgt børn og unge i skolen, mens Tilde særligt har fulgt læreres hverdagsliv på tværs af fag, klasser og opgaver. Vi har derfor set, hvordan lærere i det daglige anstrænger sig for at skabe deltagelsesmuligheder for børn og unge. Vi har også set de mange forskellige udviklingstiltag, skoler og kommuner igangsætter for at stille relevant hjælp til rådighed for lærerne i det inkluderende arbejde. Samtidig har vi set, hvordan lærere kan 'komme til kort' i forhold til at udvikle deltagelsesmuligheder for børn, der befinder sig på kanten af skolens sociale og faglige fællesskaber. Særligt hvis hverdagen er præget af uro, konflikter og manglende fokus på faglige aktiviteter. I processer som disse kan lærere komme til at tvivle på, om de er dygtige nok, eller de kan komme til at give op på barnet, ligesom børn kan give op på deres lærere.

I denne bog tager vi afsæt i Morten og Anikkas og en række andre læreres arbejde for at skabe fornyet pædagogisk håb og handlekraft i forhold til at udvikle deltagelsesmuligheder for børn og unge i skolen.

Nye veje for en inkluderende skole

Vores udgangspunkt for bogen er en fælles optagethed af og undren over, at både børn og unges engagementer – det, de er optaget af og engageret i – og indholdet i undervisningen ofte træder i baggrunden i inkluderende indsatser. Den almene læ-

rerfaglighed, der knytter sig til udvikling af muligheder for, at børn og unge kan lære sammen i de faglige aktiviteter, synes nemlig ofte at glide ud af fokus i indsatserne. Det gælder ikke mindst, når vi tænker, at noget 'særligt' er på spil for nogle børn. Derfor peger vi med denne bog på, at udvikling af deltagelsesmuligheder i skolen hænger uløseligt sammen med børn og unges muligheder for at bidrage, samarbejde og engagere sig i skolens fælles aktiviteter, indhold og opgaver.

Bogen er en invitation til at se læreres almenpædagogiske arbejde som tæt forbundet med et involverende og demokratisk samarbejde mellem lærere og elever, hvor muligheder for at bidrage og gøre sig gældende er i fokus. Vores ambition om nye veje for en inkluderende skole kalder vi 'fællesskabende skolepraksis'. Vi forstår fællesskabende skolepraksis som et pædagogisk princip, hvis formål er at skabe fornyet handlekraft for lærere, når de arbejder med at skabe deltagelsesmuligheder for flere børn i skolen.

Fokus på behov

Når vi som forskere følger vanskelige forløb i skolen, så hæfter vi os ved, at lærere, forældre såvel som skolens øvrige professionelle ofte er optaget af at identificere og forstå børns behov for på den måde at kunne imødekomme dem gennem forskellige typer af indsatser. Med et sådant fokus kan Morten og Anikka stille sig selv, hinanden og forskellige ressourcepersoner i og uden for skolen spørgsmålstil: Hvilke faglige, sociale og personlige udfordringer har Jonas? Hvordan kan vi indrette klasserummet og undervisningen, så disse udfordringer kan rummes? Hvordan kan vi tilpasse niveauet og tempoet i undervisningen til Jonas? Har han

brug for særaftaler, flere pauser, mere struktur, motoriske øvelser eller anden støtte fra sine lærere eller andre ressourcepersoner? Skal han over i en mellemform eller andet specialtilbud? Hvad skal der til, for at Jonas kan 'lykkes' efter skolens standarder?

Spørgsmål som disse afspejler det forhold, at forhåbninger om plads til forskellighed i mange år har været tæt knyttet til ambitioner om at differentiere børns deltagelsesmuligheder i deres klassefællesskaber. Ofte guidet af et ressourceorienteret børnesyn, der fx i kommunale handleplaner på skoleområdet udtrykkes med formuleringer som: "Børn er kompetente og gør det bedste, de kan". De voksne skal derfor møde børnene "der, hvor de er".

En sådan optik bidrager til at sætte barnet i centrum, og forventninger om udvikling af en inkluderende skole kobler sig primært til spørgsmålet om, hvordan skoler kan udvikle deres måder at imødekomme det enkelte barn på. "At møde børnene der, hvor de er", bliver en lærerfaglig opgave, som stiller store krav til lærerne om individuel tilpasning. Lærerne skal lede en pædagogisk praksis, der både tilgodeser børns forskellige og fælles behov for fx struktur, tryghed, anerkendelse, pauser osv. Undervisningsindhold og undervisningsformer skal tilpasses elevernes forudsætninger og niveau, og derfor har specialpædagogiske tilgange i stigende grad fundet vej ind i klasserummet. Inddragelse af specialpædagogisk viden, lærerstyring og styrkelse af lærer-elev-relationen er blevet pædagogiske pejlemærker for udvikling af deltagelsesmuligheder i en presset skolehverdag, hvor forventninger om bl.a. inklusion og høj faglighed skal håndteres sideløbende. I denne bog tilbyder vi en anden forståelse.

Tilpasset deltagelse

Morten og Anikka beskriver, hvordan de 'har prøvet alt' for at imødekomme Jonas' behov og guide ham til 'en passende deltagelse i skolen'. At lærere i samarbejde med andre resourcepersoner igangsætter adfærdsregulerende indsatser, når de vil styrke børn og unges muligheder for deltagelse, er noget, vi genkender fra andre skoler og forløb. Fx fra en anden indskolingsklasse, hvor en lang række indsatser er illustrative for de løsninger, der ofte træder i forgrunden i praksisnære tilgange til problemer i skolen.

I denne klasse er der kommet hvide låger på den tidligere åbne reol med legesager og papir mv. En række tegninger pryder væggen, ophængt i en fin systematik. Ellers er de elevprodukter, som tidligere prægede lokalet, fjernet. Ved siden af døren hænger to knager med høretelefoner. På tavlen hænger et skema over dagen, klassens regler og et streghjælpssystem, hvor lærerne markerer, hvis lydniveauet er problematisk. Både bagest og forrest i højre side af lokalet står skærme, som afskærmer to elever fra de øvrige. Under alle borde er der elastikker, som eleverne kan aktivere fødderne på. Når eleverne kommer ind i klassen, byder læreren dem velkommen i døren, og de tjekker ind med et 'klassekort' i stil med et rejsekort. Herved markerer de, at de forpligter sig på et sæt fælles klasseregler. Forinden har de alle siddet nogle minutter på gangen ude foran klassen med kroppene trykket ind i deres rum i garderoben og med tasken på skødet for at give kroppen et beroligende pres.

Tiltagene i eksemplet er tilsammen udtryk for en række lærerfaglige og tværfaglige bestræbelser på at håndtere vanskeligheder med uro og det, lærerne betegner som 'usikre relationer'. Der arbejdes blandt andet med aktiviteter, der fremmer

'low arousal' gennem passende stimulering af elevernes sanser og klasseledelse, hvor lærerautoriteten bl.a. styrkes gennem tydelig struktur, regelstyring og håndtryk i døråbningen. Også visualisering og afskærmning er greb til at skabe mere ro og fælles fokus i undervisningen.

Udvikling af deltagelsesmuligheder synes her at handle om, at *læreren* skal stille gode betingelser for, at elever kan *tilpasse sig* skolens relativt snævre rammer, krav og opgaver: De skal kunne sidde stille i lærerbestemte tidsrum, de skal være boglige og kunne koncentrere sig, når de bliver bedt om det, de skal kunne samarbejde og møde undervisningsparate op på et bestemt tidspunkt, de skal gøre sig gældende i en større klassesammenhæng osv. Den håbefulde ide er, at børn kan stimuleres, disciplineres og ledes til at tilpasse sig en skolepraksis, som lægger op til en høj grad af ensretning. Mangfoldigheden af måder, børn og unge kan deltage på i skolen, er relativt begrænset, fordi de skal lære et forudbestemt pensum inden for nogle meget fastlagte rammer.

Der er en forventning om, at mangfoldighed i børnegruppen bliver imødekommet i klassen på en måde, som kan virke overvældende og uoverkommelig fra et lærerperspektiv. Som en lærer i samme indskolingsklasse formulerer det:

Vi kan ikke have for mange indsatser, så drukner jeg. Hvis jeg både skal noget for muskel-led-sansen, relationer og ... vi gør jo tingene, vi prøver at gøre det mest muligt hver dag, men jeg har brug for ikke at skulle fokusere særligt på ... ikke at skulle huske for meget.

Det er en særdeles vanskelig opgave at styre klasser af børn og unge til at opnå relativt snævre og høje læringsmål og som en del af dette at forstå og kompensere for børns forskellige behov. Problemet bliver, set fra skolens hverdagsliv, at

når skolen måler, monitorerer og indsnævrer krav til børn og unges deltagelse i skolen, så stiger behovet for tilpasning, kategorisering, styring og særhensyn. Det betyder, at specialpædagogiske metoder vinder indpas som en måde at tilpasse eleverne til skolens standarder på gennem læreres 'detailstyring'.

Specialpædagogisk viden og specialpædagogiske metoder kan være relevante og er ikke i sig selv problemet. Problemet opstår, hvis fokus på individuelle behov og ydre rammesætning træder i forgrunden, mens børn og unges meningsfulde bidrag til at udvikle skolen glider i baggrunden. Sagt på en anden måde: Hvis inklusion primært handler om compensation og behovsopfyldelse, så risikerer vi at efterlade børn og unge alene med at skabe personligt relevante koblingsmuligheder til skolens sociale liv og faglige indhold. På samme måde efterlader vi lærere med trange kår for at udvikle pædagogisk handlekraft, ligesom det kan gøre det svært at arbejde ud fra et princip om fællesskabende skolepraksis.

Ordningslængsel

Jonas' lærere oplever efterhånden en stigende afmægtighed og en stærk længsel efter effektive løsninger, der kan skabe ro til at formidle et fagligt stof. Da sådanne løsninger ikke synes at være til rådighed, spørger de sig selv og hinanden, hvor grænsen går for, hvilke børn skolen kan rumme, og om deres skole kan rumme Jonas. Der opstår behov for brandslukning.

Efter at have orienteret sig mod Jonas' behov og efter en række forsøg på at indrette og tilpasse undervisningen oplever Morten og Anikka altså at mislykkes i det inkluderende arbejde. I forlængelse heraf opstår et fokus på disciplinære grænser for Jonas' deltagelse, hvilket vi genkender fra mange andre forløb